

Θεατρικὸν ἀποτέλεσμα. Καὶ δύναται μὲν ἡ μουσικὴ αὐτοῦ νὰ ἐκφράζη τὴν τωρινὴν κατάστασιν τῆς κοινῆς ἠθικότητος (διότι ὑπὲρ τὰς ἄλλας ἡ τέχνη αὐτῇ συμπρακολουθεῖ καὶ ἐρμηνεύει τὸ ἠθικὸν πνεῦμα ἐκάστου αἰῶνος) καὶ νὰ ἡδύνῃ τὴν ἀκοὴν ταραττούσα ἐνταύτῳ σποδρῶς τὴν καρδίαν· ἀλλ' ὑπάρχουσιν ἐν τῷ μουσικῷ καλῷ, ὡς ἐν οἷῳ δῆποτε ἄλλῳ, οἱ αἰῶνιοι νόμοι τῆς ἀληθείας, οὓς συναισθάνεται καὶ εὐσυνειδήτως ἐκπληροῖ ὁ τῶντι ἐνθεος καλλιτέχνης, καὶ διὰ πολλῆς μελέτης ἀνακαλύπτει καὶ ἐν τῇ φύσει καὶ ἐν τῇ τέχνῃ ὁ κριτικὸς καὶ ὁ φιλόσοφος, νόμοι ἀνεξέρητοι τῆς ἰδιοτροπίας καὶ ἀνώτεροι τοῦ συρροῦ, εἰς οὓς ὀφείλει νὰ ὑποβληθῇ καὶ ἡ πλέον ἀπότολμος φαντασία, οὓς δὲν ἐπινόει αὐθαριέτως οὐδὲ ἄνευ λόγου ἐπιβάλλει ἡ θεωρία, ἀλλ' αὐτὴ ἡ φύσις θέτει καὶ καταδεικνύει, καὶ οἵτινες ἀτιμωρήτως δὲν ἀθετοῦνται. Ἀμφιβάλλομεν δὲ, ἐάν πρὸς τοὺς νόμους τούτους συμμορφοῦται πάντοτε ἡ νέα τοῦ Βέρδθ μελοποιΐα. Καὶ καθὼς ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τούτων παρεκτρέπεται οὐχὶ σπανίως ἡ ποίησις, καὶ ὡς ἐκθεσυχευμένη μαινὰς περιπλανᾶται, οὐδὲν οὔτε θεῖον οὔτε ἀνθρώπινον σεβομένη, καὶ διὰ τῆς διαφθορᾶς καὶ τῆς ἀκολασίας αὐτὸ τὸ δῶρον τῆς μεγαλονοίας βεβηλοῦσα, παρομοίως φοβούμεθα μήπως καὶ ἡ ἀδελφὴ αὐτῆς ἀπολέσῃ τὸ σεμνόν, τὸ ἀγνόν καὶ παρθενικόν τῆς πρώτης αὐτῆς ἡλικίας, καὶ δηλητηριάσῃ ἐπὶ τέλους αὐτὴν τὴν πηγὴν τῆς ἠθικῆς ζωῆς, ἥτις πρὸ πάντων ἐκ τῆς καθαρότητος καὶ ἀγνότητος τοῦ αἰσθήματος ἀπορρέει. Τόσῳ στενωδῶς συνδέονται ἡ ἀλήθεια τῆς ἐπιστήμης, τὸ καλὸν τῆς τέχνης καὶ τὸ ἀγαθὸν τῆς πράξεως, ὥστε καὶ τὰ λαμπρότερα τῆς τέχνης ἐπινοήματα ἀποδραίνουσι κενὰ καὶ φροῦδα καὶ ἀηδῆ καὶ ἐπιζήμια, ὥτε δὲν ζωογονοῦνται ὑπὸ τοῦ ἔρωτος τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς λατρείας τῆς ἀληθείας.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 10 Μαΐου 1866.

Π. ΒΡΑΙΛΑΣ ΑΡΜΕΝΗΣ.

ΠΡΟΣΚΥΝΗΣΙΣ ΕΙΣ ΜΕΚΑΝ.

(Συνέχ. καὶ τέλος. Ἰδε φυλλάδ. 388 καὶ 389).

Ε΄.

Ὁλεθρία εἶναι ἡ δίαιτα τῶν χατζίδων ἐνόσω διατρέβουσιν ἐν Μέκᾳ· συσώρευσις ἀνθρώπων καὶ κτηνῶν, κακὴ καὶ ἀνεπαρκὴς τροφὴ, κατὰχρησις τοῦ καφέ, τοῦ ταμβάκου καὶ τῶν πνευματωδῶν ποτῶν, ἑλλειψίς ὕπνου, ἀδιάκοποι ἐκδρομαὶ, καὶ ὄργια δι' ὅλης τῆς νυκτός, πάντα ταῦτα συντελοῦσιν εἰς τὴν

ἀνάπτυξιν τῶν νοσημάτων, τῶν ὁποίων γίνονται θύματα πάμπολλοι προσκυνηταί. Οἱ εὐσεβεῖς οὗτοι μουσουλμάνοι κατατρίβουσι πολλὰς ὥρας τῆς ἡμέρας ἐντὸς τοῦ μεγάλου τεμένους, προσκυνοῦντες ἀλληλοδιαδόχως τὴν Κααθᾶν καὶ τοὺς περὶ αὐτὴν ἱεροὺς τόπους, ἐκ τῶν ὁποίων φαίνονται προτιμῶντες τὴν κρήνην Σαμσαμᾶ· διότι οὐ μόνον ἔχουσιν ἀνάγκην νὰ δροσίζωσι συνεχῶς κατὰ τὸ περιφλεγὲς ἐκεῖνο κλίμα τὴν γλῶσσαν αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ ὡς ἀγίασμα θεωροῦσι τὸ ὕδωρ, καθαρτικὸν ψυχῶν καὶ σωμάτων, θεραπεῦον πᾶσαν νόσον καὶ πᾶσαν μαλακίαν καὶ προασφαλίζον τὴν ἐπουράνιον μακαριότητα. Ἐπειδὴ δὲ ἐν τῇ Μέκᾳ οὐδὲν δίδεται ἄνευ ἀμοιβῆς, ἡ Σαμσαμᾶ χορηγεῖ ἐν τασούτῳ τὴν ἐπίγειον μακαριότητα πρὸς τοὺς διανέμοντας τὸ ὕδωρ, οἵτινες, ὡς ἄλλοι διάδοχοι τοῦ προφήτου, κληρονομοῦσιν ἀπὸ τῶν πατέρων αὐτῶν τὸ δικαίωμα τοῦτο Ὁ Burkhardt λέγει ὅτι, κατὰ τὴν ἀραβικὴν παράδοσιν, τὸ ὕδωρ τοῦτο ἀνέβλυσεν ὅτε ἡ ὥραία Ἄγχα, καταλειφθεῖσα ὑπὸ τοῦ Ἀβραάμ καὶ καταδιωκομένη ὑπὸ τῆς ζήλοτυπίας τῆς Σάρρας, παρ' ὀλίγον ἀπέβηκε μετὰ τοῦ υἱοῦ αὐτῆς ὑπὸ τῆς δίψης κατὰ τὴν θέσιν ἐκείνην.

Πλησίον τῆς Κααθᾶς, ἐντὸς τοῦ ναοῦ, οἱ χατζίδες προσκυνοῦσι τὸν τάφον τοῦ Ἰσμαήλ, τὸν τύπον ὃν ἀφῆκεν ὁ πούς τοῦ Ἀβραάμ. (Μοκᾶμ-σίδι-Ἰβραχίμ) ἐνῷ ὠκοδομεῖτο ὁ οἶκος τοῦ Θεοῦ (Βέιτ-Ἀλλάχ), τὴν θέσιν ὅπου ὁ πατριάρχης ἡτοίμαζε μετὰ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ λάσπην ἵνα κτίσῃ τὴν ἀγίαν Κααθᾶν, τὸν νεροχύτην καὶ τὴν κλίμακα τοῦ οἴκου τοῦ Θεοῦ, τὸν θρόνον τοῦ Μωάμεθ (Μεμβάρ), τὴν βιβλιοθήκην (Σεζάνα), εἰς ἣν οὐδεὶς χατζὴς εἰσέδυσέ ποτε, καὶ ἄλλα.

Ἡ μεγίστη ὅμως τῶν θρησκευτικῶν τελετῶν, καὶ ἡ τελευταία πικρῶν τῶν ἄλλων, εἰς ἣν συρρέουσι πάντες οἱ χατζίδες, παρευρίσκεται δὲ καὶ αὐτὸς ὁ μέγας σείρης τῆς Μέκας, εἶναι ἡ ἀνάβησις εἰς τὸ ὄρος Ἀράφα, εἰς ὃ συνέρχονται ἐν τῷ διαστήματι τῶν δύο ἢ τριῶν ἡμερῶν, τῶν πρὸ τῆς 9 τοῦ μηνὸς Αὐθ-έλ-Χότζα ἡμέρας τοῦ βαϊραμίου. Αἱ μεγάλαι κραιβάναι τῆς Δαμασκού καὶ τοῦ Καῖρου, αἱ συνοδεύουσαι τὰς δύο ἱερὰς καμήλους τὰς φερούσας τὴν σημαίαν τοῦ προφήτου καὶ τὸ κάλυμμα τῆς ἀγίας Κααθᾶς (Κέσνα), ἀναχωροῦσι πάντοτε τὸ ἑσπέρας τῆς 7, καὶ ὁδοιποροῦσι τὴν νύκτα. Τὸ πρῶτ' τῆς ἐπιούσης εὐρίσκονται εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ Ἀράφα, τὸ ὅποιον ὀνομάζεται καὶ Τζεβέλ-έρ-Ραμᾶ, ἥτοι ὄρος ἐλέους, διότι ἐκεῖ ἐνεφανίσθη ὁ Θεὸς πρὸς τὸν προφήτην. Τοῦ ὄρους τούτου τὸ ὕψος εἶναι 250 ποδῶν, καὶ, κατὰ τοὺς μουσουλμάνους, ἐπ' αὐτοῦ ἀνέβρεν ὁ Ἀδάμ τὴν Εὐάν μετὰ 120 ἐτῶν χωρισμὸν, ἃν καὶ οἱ δύο γιγαντιαῖοι προπάτορες τοῦ ἡμετέρου

γένους είχαν έκαστος 500 ποδῶν ὕψος· διὸ καὶ ὠνόμασεν αὐτὸ *Ἀράφαν* ἥτοι ἀνεύρεσιν. Σέβονται δὲ αὐτὸ πλέον καὶ τῆς Μέκας, καὶ τῆς Κααθᾶς, καὶ τοῦ οἴκου τοῦ θεοῦ.

Ἡ πρὸ τοῦ ὄρους πεδιάς εἶναι καὶ ἔρημος καὶ πετρώδης· οὐδὲ χλόην βλέπεις ἐν αὐτῇ. Εὐρίσκεται δὲ ἐκεῖ ἀριθμὸς τις ἐγκαταλελειμμένων οἰκιῶν, αἵτινες κατοικοῦνται μόνον ἐν κειρῷ τοῦ *χατζιλίκιου*, ὅτε ἰδρύνονται καὶ πληθὸς σκηνῶν. Κατὰ τὸν Κ. Μάλτζαν, τὰ συρρέουσιντα πλήθη τὸ 1860 ἔτος, ὅτε καὶ αὐτὸς ἦτο ἐκεῖ, συνεποιοῦντο εἰς 30,000.

Ἡ πρόσκαιρος αὐτὴ πόλις περιλαμβάνει καὶ ἀγοράς, καὶ καφενεῖα, καὶ καπηλεῖα, καὶ πρὸ πάντων πληθὸς κουρείων ὅπου ξυρίζονται πρὸ τοῦ βαϊραμίου αἱ κεφαλὰὶ τῶν *χατζίδων*· ἀλλὰ καὶ ὀρχηστρίδων, καὶ θαυματοποιῶν, καὶ ἄλλων ἀγυρτῶν ἀξιόλογος συρροή. Πάντες κινεῦνται καὶ κρίζουσι καὶ τέρπονται καὶ δεινολογοῦνται. Τὸ ὄρος ὁμοιάζει πρὸς ἀνθρωπίνην μυρμηκίαν ἐν ἣ διακινεῖται ἀναμῖξ ἀνθρωποὶ τε καὶ κτήνη.

Ἐνταῦθα διατρέβουσιν οἱ προσκυνηταὶ τὴν ἡμέραν καὶ τὴν νύκτα τῆς 8· τὴν δὲ αὐγὴν τῆς 9 τοῦ Ἑλ-Χότζα, τὸ κανόνιον τῆς τουρκικῆς φρουρᾶς ἀναγγέλλει τὴν ἀρχὴν τῆς ἑορτῆς. Καὶ κατὰ πρῶτον μὲν προσεύχονται· ἔπειτα ἀναβαίνουν διὰ λελατομημένων βαθμίδων. Ἀναβάντες δὲ πεντήκοντα περίπου ἀναβαθμοὺς, ἵστανται εἰς θέσιν « *Μάτα σίδρα Ἀδάμ* » καλουμένην, διότι ἐνταῦθα ἀνεῦρεν ὁ Ἀδάμ τὴν πεφιλημένην αὐτοῦ σύζυγον. Ὑψηλότερον ὑπάρχει πλατεῖα κοσμουμένη διὰ τοῦ ἁμβωνος ὅθεν ἐδίδασκεν ὁ προφήτης τοὺς πιστοὺς, καὶ ὅθεν ὁ σερίφης τοὺς ἀναγγέλλει κατ' ἔτος τὴν ἡμέραν ἐκείνην μακρὰν ὁμιλίαν.

Μετὰ δὲ τὴν ὁμιλίαν τὰ πλήθη καταβαίνουν τὸ ὄρος τοσοῦτον συμπιεζόμενα, ὥστε καὶ τραυματίζονται καὶ ἀποθνήσκουσιν οἱ τινες κατ' ἔτος. Καὶ ἐρχόμενα εἰς τὴν περιώνυμον κοιλάδα τὴν καλουμένην *Βαθὴ Μενάαν*, διανυκτερεύουσιν ὑπαίθρια, καὶ ἐτοιμάζονται νὰ τελεώσωσι τὴν ἐπαύριον τὴν σειρὰν τῶν ἑορτῶν τῆς ὁποίας ἐπανηγύρισαν μεταξὺ ταλαιπωριῶν καὶ κραιπάλης· ἡ τελευταία αὕτη ἑορτὴ εἶναι ἡ τῶν θυσιῶν *Ἀἰτ ἐλ Κεδίρ*, τὸ *Κουρμπὰν Μπαϊράμ*, τελούμενη εἰς ἀνάμνησιν τῆς θυσίας τοῦ Ἀδραάμ.

Αἱ θυσίαι αὗται δὲν εἶναι ὅσον πολυάριθμοι νομίζομεν ἐν Εὐρώπῃ, διότι ἡ τιμὴ τῶν προβάτων καταντᾷ ὑπέρογκος. Τὸ πρόβατον φέρ' εἰπεῖν τὸ ὅποιον ἄλλοτε πωλεῖται ἐννέα δραχμᾶς, ἐν κειρῷ τοῦ βαϊραμίου τιμᾶται τετράκις πλέον. Ὁ Κ. Μάλτζαν, ἀναγκασθεὶς ἐκ τοῦ κόπου καὶ τῆς ἐξασθενήσεως νὰ παραλείψῃ τὴν ἐκπλήρωσιν θρησκευτικῶν τιμῶν καθκόντων, ἐξηγόρασε τὴν ἑλλειψιν τοῦ ζήλου αὐτοῦ

διὰ τῆς θυσίας δύο προβάτων, 70 περίπου δραχμᾶς ἀγορασθέντων. Κατ' αὐτὸν αἱ τριάκοντα χιλιάδες τῶν προσκυνητῶν ἐσφαζάν μόνον 3,000 πρόβατα. Ἰδοὺ δὲ πῶς ἐτελέσθησαν αἱ θυσίαι· « Αἱ 3,000 τῶν *χατζίδων*, αἵτινες εἶχον πρόβατα, ἵσταντο εἰς τὴν ξηρὰν καὶ πετρώδη πεδιάδα Μενάαν, ἔχων ἕκαστος πρὸ αὐτοῦ ἀνὰ ἓν πρόβατον· ὁ καθὼς τῆς Μέκας, εἶχε καὶ αὐτὸς πρόβατον ποικιλόχρωμον. Μετὰ σύντομον δὲ προσευχὴν ἔδωκε πρῶτος τὸ σημεῖον τῆς θυσίας, διευθύνας τὴν κεφαλὴν τοῦ θύματος πρὸς τὴν Κααθὰν καὶ σφάζας αὐτό. Τὴν αὐτὴν στιγμὴν ἔπεσαν αἱ κεφαλὰὶ καὶ τῶν τριῶν ἄλλων χιλιάδων. Τὸ θέαμα τοῦτο τοσοῦτῳ μὲ κατετάραξεν ὥστε ἐπανῆλθον ἀμέσως μετὰ τοῦ ὀδηγοῦ μου εἰς Μέκαν, παραγγείλας τοὺς υἱοὺς αὐτοῦ νὰ πλύνωσι τὰ δύο πρόβατα τὰ ὅποια ἐσφαζάν ἀντ' ἐμοῦ, καὶ νὰ φέρωσιν αὐτὰ τὸ ἑσπέρας εἰς τὴν πόλιν. Τὰ πρόβατα ταῦτα κατεβρόχθισαν μέχρις ὀστέων οἱ περὶ ἐμέ. »

Ἐκ τοῦ αἵματος καὶ τῶν ἄλλων ἀκαθαρσιῶν γεννῶνται δύο περιστατικὰ πάντα ἀντίθετα· ἐὰν τὸ *Κουρμπὰν Μπαϊράμ* τύχῃ εἰς ὥραν χρόνου θερμὴν καὶ ξηρὰν, καὶ τὸ αἶμα καὶ αἱ ἀκαθαρσίαι κατακαίονται ὑπὸ τοῦ ἡλίου, καὶ οὕτω προλαμβάνεται πᾶσα ὀλεθρία συνέπεια· ἐὰν ὅμως τύχῃ εἰς καιρὸν ξηρὸν καὶ ὑγρὸν, σήπονται καὶ γεννῶσι τὰς ἐπιδημίας, αἵτινες θερίζουσι τοὺς ἐξασθενημένους ὑπὸ τῶν ταλαιπωριῶν καὶ τῆς κραιπάλης.

Μετὰ τὸ τέλος τῆς ἑορτῆς ὁ *χατζής* ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ λουσθῇ καὶ ν' ἀλλάξῃ ἑνδυμα. Τοιαύτη δὲ καὶ τοσαύτη ὑπῆρξεν ἡ χαρὰ τοῦ Κ. Μάλτζαν ἀποβαλόντος τὸ *χράμι*, ὥστε ἔγραψε· « Σήμερον ἔπαυσα τοῦ νὰ εἶμαι θηρίον γυμνὸν, ἀηδὲς, ἀκάθαρτον καὶ φθειριῶν· ἰδοὺ ἐκ νέου ἀνέλαβα ἀνθρωπίνην μορφήν. » Δυστυχῶς ὅμως, ἐνῷ ἐξήρχετο τοῦ λουτροῦ ἐγνωρίσθη ὅτι δὲν ἦτο μουσουλμάνος, καὶ ὥς ἐκ θαύματος κατάρθωσε νὰ μεταβῇ διὰ νυκτὸς εἰς Τζέδαν καὶ νὰ σωθῇ ἐπὶ πλοίου.

γ'.

Ἀλλὰ καὶ ἐξ ἄλλης αἰτίας προέρχονται, κατ' ἐμὲ, καὶ ἐπιδημίαι· ἐκ τοῦ τρόπου τῆς μετακομίσεως τῶν *χατζίδων*.

Ἔως πρό τιμῶν ἐτῶν οἱ προσκυνηταὶ μετέβαινον εἰς τὴν Μέκαν διὰ ξηρᾶς, εἴτε μικρᾶς συνοδίας, εἴτε ὀλιγαρίθμους καραβάνας συγκροτοῦντες. Οἱ ἐκ τῆς βορείου καὶ κεντρικῆς Ἀφρικῆς διήρχοντο διὰ τῆς ἐρήμου βλίνοντες παρὰ τὸν Νεῖλον πρὸς τὴν Ἐρυθρὰν θάλασσαν, καὶ, ἐπιβιβαζόμενοι ἐν Κοσσείρ εἰς ἐλεεινά τινα πλοίαρκα, μετεκομίζοντο εἰς τὴν ἀπέναντι ἀκτὴν ἐντὸς δύο ἢ πλειόνων ἡμερῶν, κατὰ τὸν ἄνεμον ἢ τὴν ἐπιτηδειότητα τῶν πλοιαρχῶν, αἵτινες πολλάκις οὐτε ἀνεγνώριζον τὴν ἀραβικὴν παραλίαν· ἀλλ' οἱ μουσουλμάνοι, καὶ μάλιστα οἱ χα-

τζίδες, ἀγνοοῦσι τὴν ἀξίαν τοῦ χρόνου· τῶν χρημάτων μόνον φεῖδονται.

Ἐπειδὴ ὁμοῦ πλείστοι ἐξ αὐτῶν ἐφοβοῦντο καὶ τὴν μικρὰν ταύτην θαλασσοπλοῖαν, παρηκολούθουν τὰς καρβάνας τοῦ Καῖρου καὶ οὕτως ἤρχοντο ὅλως διόλου διὰ ξηρᾶς εἰς τὴν Μεδίναν καὶ τὴν Μέκκην. Ὀλίγιστοι δὲ φθάνοντες εἰς Σουέζ ἐναύλουν ἀθλιὰ τινα πλοίαρια εἰς ἃ ἐπισωρευόμενοι ἀπέπλεον, καὶ ἐφέροντο ὑπὸ τῶν ἀρκτικῶν ἀνέμων, οἵτινες ἐπιπολάζουσιν εἰς τὴν Ἐρυθρὰν θάλασσαν. Παραπλέοντες δὲ μετὰ κόπου τὴν ἀνατολικὴν παραλίαν, καὶ μετὰ δέκx, δεκαπέντε ἢ καὶ πλείονας ἡμέρας φθάνοντες εἰς Ἰάμβον, μετέβαινον διὰ ξηρᾶς εἰς Μεδίναν καὶ Μέκκην. Ἀλλὰ δὲν ἐπικνήροντο καὶ κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον· διότι, ἐναντίων ὄντων διαρκῶς τῶν ἀνέμων, ἠναγκάζοντο νὰ προτιμήσωσι τὸν διὰ ξηρᾶς δρόμον. Ἐνεκx τούτου ὁ διασκορπισμὸς τῶν προσκυνητῶν μετὰ τὰς ἐορτάς ἐγένετο διὰ ξηρᾶς. Αἱ ἀπέραντοι ἔρημοι αἱ διαχωρίζουσιν τὴν ἁγίαν πόλιν ἀπὸ τῶν ἀρκτικῶν, τῶν ἀνατολικῶν καὶ τῶν δυτικῶν λαῶν, ἀπεδίωκον ἀπὸ τῶν συνοδιῶν πᾶν νοσηρὸν στοιχεῖον, ἐνῷ οἱ ἐξησθενημένοι καὶ οἱ ἀσθενεῖς, μὴ δυνάμενοι νὰ προχωρήσωσι μετὰ τῶν ἄλλων, ἢ ἔμενον ἢ ἀπέθνησκον. Ἴδου πῶς οἱ χατζίδες καὶ αἱ μεγάλαι καρβάναι ἀπεδεκατίζοντο ἐν τῇ ἁγίᾳ πόλει ἢ καθ' ὁδὸν ὑπὸ τῆς δυσεντερίας, τοῦ τύφου, τῆς χολέρας ἢ τῆς πανώλης, χωρὶς νὰ μεταδώσωσι τὸ μόλυσμα, εἰμὴ σπανιώτατα, εἰς τοὺς λαοὺς πρὸς οὓς ἤρχοντο, διότι ἡ ἔρημος ἀπέκρουεν αὐτὸ κάλλιον πάσης ὑγιονομικῆς προφυλάξεως· ἡ ἀλήθεια αὕτη μαρτυρεῖται σήμερον ἀναντιρρήτως ἐκ τῆς μεταβολῆς τοῦ τρόπου τῆς ἐπικνόδου τῶν χατζίδων, τὴν ὁποίαν καθιστῶσι ταχίστην οἱ σιδηροδρόμοι καὶ τὰ ἀτμόπλοια· ἡ ταχύτης αὐτὴ διασπείρει τὸν θάνατον εἰς τὴν Εὐρώπην.

Ἀλλ' ἐνταῦθα ἀκούω τινὰς ἀναφωνοῦντας· — Ἀποστρέφεσαι λοιπὸν τὴν πρόοδον; — Διόλου, ἀποκρίνομαι· ἀλλὰ πρόοδος καὶ ἐνθερμανία εἶναι δυνατὴν νὰ συμβαδίσωσιν; Ἴδου πῶς γίνονται αἱ μετακομίσεις ἀπὸ τινων ἐτῶν· ἀτμόπλοια μεταφέρουσιν τοὺς προσκυνητὰς ἐκ Μαρόκου, Ἀλγερίας, μικρᾶς Ἀσίας καὶ εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας εἰς Ἀλεξάνδρειαν, ὅθεν φθάνουσιν ἐντός τινων ὥρῶν διὰ τοῦ σιδηροδρόμου εἰς Σουέζ. Ἐκεῖ ἄλλα ἀτμόπλοια, ἀγγλικά καὶ αἰγυπτιακά, παραλαμβάνοντα μεταφέρουσιν αὐτοὺς ἐντός τριῶν ἡμερῶν εἰς Τζέδαν· ἀλλὰ καὶ οἱ τῶν Ἰνδιῶν, τοῦ Ἀφγανιστάν, τῆς Περσίας καὶ τῆς ἀραβικῆς χερσονήσου, ἀρνηθέντες τὴν ξηρὰν, μεταφέρονται δι' ἀγγλικῶν ἀτμοπλοίων εἰς Τζέδαν. Ὅποια δὲ ἡ ὑγεινὴ αὐτῶν κατάστασις κατὰ τὸν πλοῦν;

Οὐδεὶς γινώσκει. Μετὰ τὴν τελευταίαν χολέραν ὑπάρχουσιν οἱ ἀξιῶντες ὅτι ἐξ Ἰνδιῶν ἦλθεν ἡ νό-

σος, ἃν καὶ οἱ ἐξ αὐτῶν προσκυνηταί, διελθόντες διὰ πολλῶν καὶ διαφόρων λιμένων, οὐδὲ σύμπτωμα τῆς νόσου ταύτης κατέλιπον εἰς αὐτοὺς. Δὲν λέγω ὅτι δὲν ὑπάρχει χολέρα ἐν Ἰνδίας· ἀλλ' εἶναι βέβαιον ὅτι οὐδεὶς μέχρι σήμερον εἶδεν αὐτὴν μεταδοθεῖσαν εἰς Ἀραβίαν ἢ εἰς τοὺς ἁγίους τόπους, οὔτε ἐγὼ αὐτὸς, εἰ καὶ διέτριψα πέντε ἔτη ὡς ὑγειονομικὸς ἱατρὸς εἰς θέσιν ἐπικίνδυνον τῆς Αἰγύπτου· οὐδέποτε εἶδον οὔτε σύμπτωμα χολέρας ἐπὶ τῶν ἀγγλικῶν καὶ γαλλικῶν ἀτμοπλοίων, ἃ τινα μετακομίζουσι καθ' ἕκαστον μῆνα εἰς Σουέζ πολλὰς ἑκατοστύας ἐπιβατῶν ἐκ τῶν λιμένων τῶν ἀνατολικῶν Ἰνδιῶν. Δὲν ἀγνοῶ ὅτι ταῦτα καὶ καθαρώτερα εἶναι καὶ ὀλιγοτέρους σωροὺς φέρουσι τῶν ἀτμοπλοίων τῶν χατζίδων· ἀλλὰ μήπως ὑπὸ τὴν ὑγιονομικὴν ἐποφὴν εἶναι εἰς καλλίονα κατάστασιν τῶν ἐμπορικῶν ἀτμοπλοίων, ἃ τινα πλέουσι μεταξὺ Γαλλίας, Ἰταλίας, Αὐστρίας, Τουρκίας καὶ τῆς Μεσογείου ἐν γένει; Καὶ ὁμοῦ ταῦτα πολλάκις μετέφερον τὴν χολέραν. Ἐάν δὲ τινες ἐπιμένωσιν ὅτι τὴν χολέραν διέδωκαν εἰς τὴν Μέκκην οἱ ἐκ τῶν ἀνατολικῶν Ἰνδιῶν χατζίδες, ἐρωτῶ διὰ τί πρὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ χατζελικίου, κατ' αὐτὴν καὶ μετ' αὐτήν, τὰ γαλλικὰ καὶ ἀγγλικά ἀτμόπλοια, ὅσα παρέλαβον ἐπιβάτας εἰς τοὺς αὐτοὺς Ἰνδικοὺς λιμένας, οὔτε ἔπαθον ὑπὸ τῆς νόσου, οὔτε μετέφεραν αὐτὴν εἰς τὸ αἰγυπτιακὸν Δέλτα, τὸ εὐχερέστατα ἀπορροφῶν τὰ ἐπιδημικά σπέρματα; Δὲν ἔπαθον οὔτε μετέφερον τὴν νόσον, διότι δὲν ἀνemieχθησαν μετὰ τῶν ἐκ Μέκκας καὶ Τζέδας προσκυνητῶν. Ἐάν ὅ,τι λέγω ἦναι ἀληθές, ἡ χολέρα διεδόθη ἐκ Μέκκας μόνον. Ἀλλὰ διὰ τί καὶ πῶς; Καὶ οἱ σοφοὶ λέγουσιν ὅτι οὐδὲν οἶδασιν.

Φρονῶν λοιπὸν περιττὸν νὰ ἐμφιλοχωρήσω ἐπὶ τοῦ παρόντος εἰς θεωρίας καὶ συζητήσεις, βεβαιῶ μόνον ὅτι ἡ τελευταία χολέρα ἐν Μέκκᾳ ἐγεννήθη καὶ ἐκ Μέκκας διεδόθη εἰς πάντα τὰ μέρη δι' ὧν διέβησαν οἱ προσκυνηταί. Ἐπειδὴ δὲ τὰ ἀτμόπλοια μετακόμισαν αὐτοὺς ἐντός τριῶν ἡμερῶν ἀπὸ Τζέδας εἰς Σουέζ, ἐνῷ ἄλλοτε κατέτριβον πρὸς τοῦτο τριᾶκοντα καὶ τεσσαράκοντα ἡμέρας, ἡ ταχὺς αὕτη μεταβάσις διέδωκε τὴν ἐπιδημίαν εἰς τὴν Αἰγύπτου, καὶ ἐντεῦθεν εἰς πάσας τὰς μετ' αὐτῆς κοινωνούσας χώρας. Διὰ τοῦτο πιστεύω ὅτι, ἐάν μέχρι τοῦδε δὲν προέκυπτον ἐκ τοῦ χατζελικίου ἐπιδημίαι, τοῦτο προήρχετο ἐκ τῆς βραδύτητος τῆς ἐπικνόδου.

Ζ'.

Αἱ περὶ τοῦ χατζελικίου τῆς Μέκκας εἰδήσεις, καθὼς καὶ ὅσας ἐγὼ αὐτὸς συνέλεξα, τοσοῦτον εἶναι ἀτελεῖς, ὥστε ἀδύνατον νὰ ἐξαγάγωμεν ἐν γένει ἀσφαλῆ συμπεράσματα· μανθάνομεν ὁμοῦ ἀληθείας τινὰς τὰς ὁποίας ἀναγκαῖον νὰ λάβωσιν ὑπ' ὄψιν οἱ μέλλοντες νὰ ἐκασχοληθῶσιν εἰς εὔρεσιν τοῦ τρόπου

δι' οὗ πρόκειται νὰ ἐξασφαλισθῇ ἡ ὑγεία τῆς Εὐρώπης. Οἱ χατζίδες παραδείγματος χάριν, οἱ ἀνήκοντες ἰδίως εἰς τὴν πτωχοτάτην τῶν τάξεων, οὐ μόνον σπεροῦνται τροφῆς ὑγιεῖς καὶ ἐπαρκεῖς, ἀλλὰ καὶ ἐκνευρίζονται ὑπὸ τῆς νηστείας, τῆς καταχρήσεως τῶν ποτῶν καὶ τῶν ναρκωτικῶν, τῶν ἀγρυπνιῶν καὶ ἄλλων ἀποτροπαιοτέρων παρεκτροπῶν. Ἀλλὰ καὶ αὕτη ἡ ἀλλαγὴ τῆς ἐν γένει διαίτης καὶ τοῦ ἐνδύματος ἀποβαίνει ὀλεθρία. Εἴτε δὲ ὁδοιποροῦντες εἴτε καταλύοντες εἶναι πάντοτε σεσωρευμένοι καὶ ζῶσι μεταξὺ κτηνῶν καὶ παντοίων ἀκαθαρσιῶν. Ἐκ τούτου ἄρα γεννῶνται ὀλεθρία νόσοι παντὸς εἴδους, αἵτινες, ἕνεκα τῆς περὶ τὴν συγκοινωνίαν εὐκολίας, εὐκόλως καὶ διαδίδονται.

Δὲν λέγω ὅτι ὅπως προληφθῶσι πρέπει νὰ καταργηθῇ ἡ δι' ἀτμοπλοίων καὶ σιδηροδρόμων μετακίνησις τῶν προσκυνητῶν, ἢ νὰ διαταχθῶσι τὰ περὶ τοῦ χατζιλίκιου ἄλλως πως· διότι τίς καὶ μόνον αὐτὸ τὸ χρέος νὰ ἀντικαταστήσῃ δι' ἄλλου καταλληλοτέρου ἐνδύματος τολμᾷ; ὑπάρχει ὁμοῦς τρόπος σις ἀπλοῦς καὶ σωτηριώδης, εὐκόλως ἐφαρμοζόμενος, ἡ καταστολὴ λέγω τῆς προθυμίας τῶν πιστῶν, τῶν σπευδόντων εἰς προσκύνησιν τῶν ἁγίων τόπων· ἐπιτυγχάνεται δὲ αὕτη ἐὰν παρεμβληθῶσι δυσκολίαι εἰς τὴν μετάβασιν, ἐὰν φερ' εἰπεῖν παύσῃ ἡ δωρεὰν μετακίνησις καὶ ἡ ἐκδοσις διαδοκτηρίων.

Ὅπως δὴ ποτε, τὸ συμφέρον τῆς Εὐρώπης πάσης ἀπαιτεῖ νὰ ἐπιτηρῇ δραστηρίως ἡ τουρκικὴ ἐξουσία τὰ τῆς ὑγείας· νὰ ἐξετάζῃ τὴν κατάστασιν τῶν καθ' ἑαυτὴν καὶ τῶν ἄλλων συνοδειῶν καθόσον ρθάνουσιν εἰς Τζέδαν καὶ πρὶν ἢ ἀναμιχθῶσιν εἰς τὴν κοιλιάδα Μεντζῆ, καὶ νὰ φροντίζῃ νὰ μὴ διαδίδεται τὸ κακὸν κατὰ τὴν ἐπάνοδον τῶν προσκυνητῶν.

Ναὶ μὲν εὐκολώτερον νὰ καταδειχθῇ τις ἐπιδημία ἢ νὰ περιορισθῇ· ἀλλ' ἐὰν ὑπάρχωσι μετὰ τῶν χατζιδῶν καὶ ὁμόθησκοι αὐτῶν ἱατροὶ εὐσυνείδητοι καὶ ἐπιστήμονες, δὲν εἶναι δύσκολον νὰ λαμβάνωνται ἐγκαίρως μέτρα καὶ νὰ περιορίζεται, ὅπως καὶ πρότερον, τὸ κακὸν ἐντὸς τῆς ἐρήμου. Δὲν ἄγνοῶ ὅτι ἐπίπονον καὶ ἀηδὲς θέλει εἶναι τὸ ἔργον αὐτῶν διότι οἱ χατζίδες, καὶ ἀσθενοῦντες, ἀποφεύγουσι τοὺς ἱατρούς· ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ φαντασία ἰσχύει τὰ μέγιστα, ὁ ἱατρός δύναται πολλάκις ἀντὶ φαρμάκων νὰ δίδῃ ἀφεψήματα ἢ ἐγγύματα ἐκ τῶν παραγγρόφων τοῦ κορανίου.

B. SCHNEPP,

Γάλλος ἱατρός ἐν Αἰγύπτῳ.

ΑΜΕΡΙΚΑΝΙΚΑΙ ΣΚΙΑΓΡΑΦΙΑΙ

Η

ΕΠΕΙΣΟΔΙΑ ΤΟΥ ΤΕΛΕΥΤΑΙΟΥ ΑΜΕΡΙΚΑΝΙΚΟΥ

ΠΟΛΕΜΟΥ.

(Συνέχ. καὶ τέλος. Ἰδε φυλλάδ. 388.)

Ὁ λόγος τοῦ Προέδρου.

«Φίλοι Συμπολίται! Εἰς τὴν ἐπιτροπὴν ἥτις συνεκάλεσε τὴν συνάθροισιν ταύτην καὶ διοργάνισε τὰ πάντα, ἀπονέμω τὰς εὐχαριστίας μου εὐχαριστίας, διὰ τὴν ἐμπιστοσύνην καὶ ἐπιδοκιμασίαν, τὰς ὁποίας μοὶ ἐξέφρασαν εἰς τὴν προσφώνησίν των, καὶ τὰς εὐχάς, τὰς ὁποίας παρεδέχθησαν παμψηφεῖ. Εἰς τὴν περίστασιν ταύτην λέγω παρρησίᾳ ὅτι μεγίστην μοὶ προξενεῖ εὐχαρίστησιν ἡ γνῶσις ὅτι μέγα μέρος τῶν συμπολιτῶν μου παραδέχεται καὶ ἐπιδοκιμάζει τὴν πορείαν ἣν ἐχάραξα, καὶ ἥτις σκοπὸν ἔχει τὴν ἐπανόρθωσιν τῆς ἐνδόξου Ὁμοσπονδίας τῶν ἐπαρχιῶν καὶ τὴν ἀρχικὴν αὐτῶν συνάθροισιν πρὸς τὴν Κυβέρνησιν τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν. Φρονῶ ὅτι ἡ σήμερον ἡμέρα εἶναι καταλληλοτάτη ἰδίως διὰ τὴν διηγήλωσιν ταύτην, ἡμέρα ἐπέτειος τῆς γεννήσεως ἐκείνου ὅστις ἐθεμελίωσε τὴν Κυβέρνησιν ταύτην, ὅστις θεωρεῖται ὁ πατήρ τῆς πατρίδος του καὶ ὅστις ἦν ἐπὶ κεφαλῆς τῆς Κυβερνήσεως ὅτε ἄπασαι αὗται αἱ ἐπαρχίαι εἰσῆλθον εἰς τὸν ὁμοσπονδικὸν σύνδεσμον, ἡ ἡμέρα αὕτη λέγω (22 Φεβρ.) (α) εἶναι καταλληλοτάτη ὅπως ἀσχοληθῶμεν περὶ τῆς ἐπανορθώσεως τῆς ὑπὸ τοῦ Οὐασινγκτῶνος συγκροτηθείσης Ὁμοσπονδίας τῶν ἐπαρχιῶν τούτων.

«Τὸ ὄνομα τοῦ Οὐασινγκτῶνος, τὸ ὁποῖον φέρει καὶ ἡ πόλις αὕτη, εἶναι ἐγκεχαρᾶγμένον εἰς τὰς καρδίας πάντων τῶν ἀγαπώντων ἐλευθέραν Κυβέρνησιν. Ὁ Οὐάσιγκτων, κατὰ τὴν φράσιν τοῦ ἱστορικοῦ, ἦν πρῶτος ἐν εἰρήνῃ, πρῶτος ἐν πολέμῳ, πρῶτος εἰς τὰς καρδίας τῶν συμπολιτῶν του (β). Οὐδεὶς λαὸς, οὐδεὶς τόπος δύναται νὰ ἰσχυρισθῇ ὅτι κατεῖχεν αὐτὸν ἀποκλειστικῶς, διότι ἡ φήμη καὶ ἡ ζωὴ αὐτοῦ εἶναι γενικὴ κληρονομία πάντων τῶν ἀγαπώντων ἐλευθέρους θεσμούς. Σήμερον ἀκόμη εἶχον τὴν εὐχαρίστησιν νὰ συνδιαλεχθῶ μετὰ τῆς ἐπὶ τῆς ἀνεγέρσεως τοῦ Οὐασινγκτωνεῖου μνημείου ἐπιτροπῆς (γ) ἥτις, ὡς γινώσκετε, καταγίνεται εἰς τὴν

(α) Γνωστὸν εἶναι τὴν 22 Φεβρουαρίου 1732 ἐγεννήθη ὁ πατριάρχης Γεώργιος Οὐάσιγκτων. A. N. M.

(β) Ἡ φράσις αὕτη εἶναι λίαν ἐν χρήσει ἐν ταῖς Ἡνωμέναις Ἐπαρχίαις, ὅσας ἀναφέρει τὸ ὄνομα τοῦ Οὐάσιγκτωνος: first in peace, first in war, first in the hearts of his countrymen.

(γ) Τὸ μνημεῖον τοῦτο ἐπρόκειτο νὰ ᾖναι τὸ ὑψηλότερον κτίριον τῆς γῆς· τὸ ἀρχικὸν αὐτοῦ σχέδιον ἦτο δι' 600 ποδῶν ὕψους. Ἡ κατασκευὴ του, σχήματος ὀβελίσκου, ἤρξατο πρὸ πολλῶν ἐτῶν, ἐν Οὐάσιγκτῶνι, ἐκ δεξιῶν τοῦ Λευκοῦ οἴκου, παρὰ